

Mjesto šume u kulturi i historiji ljudskog društva Forest in the Culture and History of Human Society

Senka Mutabdžija¹, Mersudin Avdibegović²

Izvod

Počev od prvih primitivnih religijskih i mitoloških predstava šume i njenog značaja u životu čovjeka pa sve do savremenih umjetničkih izraza, značaj specifičnog odnosa čovjeka sa šumom je neosporiv. Evolucija tog odnosa indikativno upućuje na promjenu u ljudskom društvu u smislu civilizacijske razvijenosti i svijesti o potrebi očuvanja prirode. Ovaj rad ima za cilj da na hronološki način prikaže promjene u umjetničkoj i kulturološkoj percepciji šume od strane čovjeka, ukazujući na neraskidivu vezu sa prirodom ali i ističući ugrožavanje opstanka šumskih i drugih ekosistema na Zemlji.

Ključne riječi: šuma, drvo, čovjek, kulturno-historijsko nasljeđe.

Abstract

Since the first religious and mythological interpretations of forest and its roles in human life to the modern artistic expressions, the importance of specific human-forests interactions has been indisputable. The evolution of these interactions is an indicator of changes in human society in terms of civilization developments and recognition of the need for nature protection. Therefore, this paper intends to give a chronological development of changes in artistic and cultural perceptions of forest. By that, the importance of intrinsic relationship with nature will be emphasized, as well as various trends that jeopardize the existence of forests and other ecosystems at the Earth.

Key words: forest, tree, human being, cultural and historical heritage.

UVOD – INTRODUCTION

Vijekovima je čovjek fasciniran šumom. Ona je bila izvor hrane, oruđa, oružja, utočište od neprijatelja, ali i fascinantna nepoznanica kojoj treba pristupati sa poštovanjem. Šuma je imala mnoge, za čovječanstvo značajne a ponekad i presudne uloge. Prva, i za razvoj ljudske civilizacije možda i najznačajnija, otkrića vatre i primitivnih oruđa dogodila su se u šumi. Značajna osvajanja i odbrane teritorija pomagala je ili sprečavala šuma. Sa javljanjem potrebe organizovanog zajedničkog života, čovjek je od šume učio o harmoničnom funkcionisanju svih njenih sastavnih dijelova. Sa povećanjem broja ljudi na Zemlji i prelaskom sa sakupljačke i lovačke na poljoprivrednu djelatnost, javila se potreba za novim obradivim površinama. I ovdje je čovjek tražio rješenje u šumi, pa su njenim krčenjem nastali prvi gradovi, kolijevke istorije i kulture. Već milenijumima, šuma obezbjeđuje drvo kao neizostavan resurs za razvoj ljudskog društva.

---

¹ MSc. Senka Mutabdžija, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu - Institut za šumarstvo i hortikulturu, ul. Zagrebačka 20, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

² Prof.dr.sc. Mersudin Avdibegović, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu, ul. Zagrebačka 20, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Evoluciju i uslozljavanje odnosa čovjeka i šume, pratila je i evolucija umjetničkog, religijskog, folklornog i cjelokupnog kulturološkog izraza ove interakcije. Od nekadašnje mistifikacije šume, odnosno drveta kao „*Centra Svijeta*“, ka sadašnjoj potrebi oprirođavanja gradskog sivila - šuma je uvijek bila neizostavan element kreiranja identiteta. Stoga se ovim radom, na pregledan način i kroz nekoliko primjera nastoji pokazati da su umjetnost i folklor sa svojim različitim pojavnim formama najsugestivniji pokazatelji specifičnosti interakcija čovjeka i prirode u jednoj epohi. Rezultati ovog rada se baziraju na metodi analize teksta različitih literaturnih izvora koji tretiraju ovu problematiku kao i sadržaja dostupnih na različitim WEB stranicama.

Simbolike šume i drveta **The forest and tree symbolism**

Dva ključna momenta u razvoju ljudskog društva su tijesno povezana sa šumom, odnosno drvetom. U pitanju su pronalazak vatre i početak korištenja primitivnih oruđa. Čovjeku koji je živio sa šumom i koji je od šume dobijao sve što je imao, drveće je moralo biti simbol životne snage, neuništivosti, ali i nečega čemu treba pristupati sa strahopoštovanjem. Kako su se prve naseobine formirale u samoj šumi ili u njenoj neposrednoj blizini, najstariji oblici vjerovanja su bili vezani za prirodne pojave i oblike koje su tadašnji ljudi svakodnevno susretali u svojoj okolini. Tako je nastao i *animizam*, „jedan od najstarijih antropoloških koncepata, ako ne i najstariji“ (Sir Edward Tylor, 1832-1917.)³, po kojem su se spiritualne karakteristike pripisivale fenomenima žive i nežive prirode.

Drveće se smatralo staništem bogova dok su u stablima *Svetih šuma* boravile duše pokojnika. Tako je, na samom početku razvoja civilizacije, nastala i *dendrolatorija* (ili obožavanje drveća) koja je prisutna do našeg doba. U tom kontekstu, drveće je za čovjeka predstavljalo polimorfnu simboliku života, plodnosti, veze sa majkom-zemljom i ocem-nebom. Drvo crpi svoju hranu iz podzemnih voda, zemlje i zraka a svoju snagu dobija od Sunca prema kojem raste. Na toj osnovi razvijeno je vjerovanje u *Drvo svijeta* ili *Kosmičko drvo*, kao: „ (...) veoma značajna ako ne i najraširenija verzija simbolizma Središta. Grane ovog drveta dodiruju nebo, a korijeni idu u podzemni svijet.“⁴

Mitovi i prikazi vezani za *Drvo svijeta* poznati su iz sumerske književnosti, a preneseni su u babilonsko-asirsku kulturu. Isti motiv je prisutan i u mitologiji ugro-finskih i indoevropskih naroda. Slično je i sa motivima u kojima je *Drvo života* simbol životne snage sa kojom je povezana nada u besmrtnost. Plod ovog stabla koje se spominje, gdje drugo do u Epu o Gilgamešu, je put ka besmrtnosti. U Bibliji se govori o *Drvetu života* i *Drvetu spoznaje*. *Drvo života* je i jedna od jevrejskih metafora za Boga. Svake zime, Jevreji slave „*Novu godinu Drveta*“ vjerujući da se tada sokovi života u drveću obnavljaju dajući mu snagu za nastavak života. Zimzeleno drveće simbolizuje besmrtnost, vječnost, uvijek živi svemir, dok je listopadno drveće simbol cikličnosti prirode koja umire i ponovo se rađa.

---

³<http://goo.gl/Lv8py>, datum pristupanja 02.11.2012.

⁴<http://goo.gl/QkdZx>, datum pristupanja 02.11.2012.

*Jedan jasen znam da stoji tu,
Yggdrasil mi je ime,
Visoko drvo obasuto
Sjajem ilovače.
Odatle potiče rosa
Koja pada na doline
Vječito zelene.
(Völsþá, druga strofa Poeme
Edda, XIII vijek)*

Prostor u kojem je živio određeni narod je određivao vrste drveća koje će biti poštovane ili obožavane. U nordijskoj mitologiji sveto *Kosmičko drvo* je jasen, *Yggdrasil* (Odinov konj; Odinova vješala)⁵, dok su to ariš i breza kod sibirskih naroda.

Kod indoevropskih naroda i kod Slovena dub, odnosno hrast, je bio

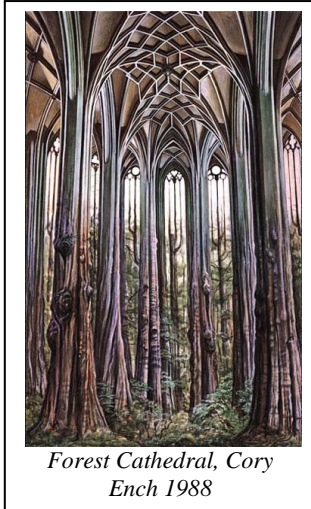
najejenjenije drvo među svim svetim drvećem (pored hrasta tu su još i tisa, topola, lijeska, lipa, vrba). Jedan od mitova Starih Slovena čak kaže da je čovjek rođen od duba. Neki narodni običaji iz ovih vremena se praktikuju i dan danas kroz vjerske obrede (spaljivanje badnjaka, vjerovanje da tisa liječi od uroka i štiti ljude od nesreće itd.). U drevnom Japanu sadnja drveća u znak sjećanja na pretke je predstavljala poseban ritual i imala specifičan religijski smisao. Predstava drveća pronalazi se i u najvećim monoteističkim religijama svijeta. U Kur'anu se drveće najčešće pominje kao dar Stvoritelja sa izuzetkom misterioznog drveta *Zakkum* (Korkut, 1412. h.g.). I u Bibliji i u Kur'anu je zbog važnosti u ishrani, zabranjeno sjeći i uništavati voćkarice pa čak i u slučaju opsade neprijateljskih utvrđenja (Musselman, 2003.).

Bogovi i demoni su bili zaštitnici šuma, šumskih životinja, izvora, jezera, pa zatim pašnjaka, pastira i stada (kako se razvijao oblik privređivanja ljudske zajednice). Zanimljivo je preplitanje šumskih božanstava različitih naroda, prije svega u njihovom opisu i imenu. Tako je grčki bog šuma, lovaca i pastira bio *Pan*, dok se italski bog šuma i stoke zvao *Faun*, u kasnijoj rimskoj mitologiji poznatiji kao *Silvan* (lat. *silva*: šuma). Pan je prikazivan sa kozijim nogama, rogovima i bradom, a pratili su ga *Silen* i *satiri*, demoni šuma. Šumski demon u slovenskoj mitologiji je *Lesnik* (ruski naziv za šumu je *les*). Kod Istočnih Slovena poznatiji je kao *Lešij* a česte varijacije su i *Lesovik* i *Lešak*. On je gospodar šume koji se stara da krug života nikada ne bude prekinut (Gajić, 2011). U vjerovanjima, magiji, mitovima i konačno u bajkama i basnama, značajno mjesto pripada i šumskim životinjama. Skoro da nema osobe čije djetinjstvo nije obilježeno bajkama o Crvenkapici, Ivici i Marici, basni o Lisici i grožđu. Zanimljivo je da je Ezop, najpoznatiji stvaralac basni, živio u 6 vijeku p.n.e. ali da su njegove basne i dalje neizostavno štivo u svim osnovnim školama.

Šuma u svrsi (ne)materijalne kulture Forest in the purpose of (non)material culture

U doba kada su šume zauzimale ogromna prostranstva, šumski proplanci su bili idealno mjesto za održavanje zajedničkih religijskih obreda, plemenskih savjetovanja i zborova. Urbanizacija je, između ostalog, dovela do toga da novonastale gradove više nisu okruživale šume već šumarci, lugovi, dubrave i gajevi. Na takvom jednom mjestu je 387. godine p.n.e., po povratku u Atinu, Platon osnovao vlastitu filozofsku školu, *Akademiju*, na Akademovu vrtu, gaju masline nedaleko od grada. Sveti lugovi Starih Slovena su se nalazili posvuda. Tako su u doba pokrštavanja bivali masovno paljeni i uništavani zajedno sa kipovima paganskih bogova.

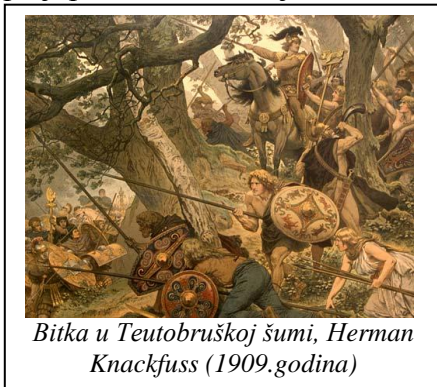
⁵ <http://goo.gl/5m8vV>, datum pristupanja 02.11.2012.

Forest Cathedral, Cory
Ench 1988

Mnogi hramovi raznolikih stilova podsjećaju na šumu, kao na prvi iskonski hram. Stubovi i svodovi koje oni podržavaju mogu se uporediti sa šumskim stablima i svodovima krošanja: „Šume su bile prvi hramovi čovječanstva iz kojih je čovjek crpio prve arhitektonske ideje” (Fancois-Rene de Chateaubriand, 1768-1848.)⁶. Antički hramovi podsjećaju na prašumu, egipatski dočaravaju gajeve dok gotički ukazuju na ozbiljnost, pravilnost i svečanu polutamu četinarske šume. Bez obzira na nastojanja da se oponaša sklad i atmosfera šume u stvaranju funkcionalnih i umjetnički dočaranih objekata, priznanje djelu Prirode ne izostaje: „Od svih umjetničkih dijela katedrale smatram najvećima, ali je veliko i ponosno drvo veće i od katedrale“ (Henry Ward Beecher, 1813-1887.)⁷.

Prva funkcija šumskih ekosistema koja je privukla pažnju čovjeka je bila ekonomske prirode. Tako su grčki i rimski pisci (Teofrast, Kolumela, Katon, Paladije itd.) za šumarstvo i poljoprivredu upotrebljavali isti termin „*res rustica*“, smatrajući ih istom privrednom granom. Drvo kao građevinski materijal je veoma rano bilo u središtu pažnje pa su tako Stari Rimljani poznavali sva, tehnološki bitna svojstva drveta (težinu, higroskopsnost, tvrdoću, čvrstoću i sl.). Drvo se koristilo u građevinarstvu, u brodogradnji, stolarstvu, za ratne potrebe i sl. Kod Starih Rimljana se javljaju i prvi znaci pravnog uređenja korištenja šumskih resursa. Postojale su šume u blizini naselja, mlade „*sylva novella*“ i sitne („*sylva minuta*“) koje su mogli koristiti niži slojevi društva, dok su udaljene šume („*sylva grossa*“) bile namjenje za potrebe plemićkih porodica. Da je šumski resurs u Rimskom carstvu bio jako bitan ukazuje i činjenica da je bilo mnogo teže steći vlasništvo nad šumom nego nad poljoprivrednim zemljištem.

Bitka u Teutobruškoj šumi, Herman
Knackfuss (1909.godina)

Šuma je, nerijetko, bila i presudni činilac u mnogim osvajanjima i odbranama teritorija od osvajača. Germanska plemena su jako dugo pružala otpor rimskim prodorima u Srednju Evropu (čuvena bitka u Teutobruškoj šumi). Borba Rusa i Mongola je poznata pod nazivom „*borba šume protiv stepē*“ (Mekić, 1998.). Peruanske Inke je u prodoru na istok zaustavio zid neprohodne južnoameričke prašume. Sudbina i sloboda balkanskih naroda je vijekovima ovisila o šumi.

Šumu, kao jedan od najkompleksnijih ekosistema na Zemlji, mnogi istaknuti stvaraoci nazivaju „*bibliotekom*“ u kojoj se mogu naći odgovori na mnoga pitanja: „*Najjasniji put ka svemiru je kroz šumsko prostranstvo*“⁸, smatra John Muir. Martin Hajdeger⁹ svoju knjigu „Šumske staze“ počinje riječima: „*U šumi se putevi, koji se, mahom zarasli, naglo prekidaju tamo gde još nije kročila ljudska noga. Oni se zovu šumski putevi. Svaki od tih*

⁶ <http://goo.gl/7ZN8s>, datum pristupanja 02.11.2012.

⁷ <http://goo.gl/yxNCm>, datum pristupanja 02.11.2012.

⁸ <http://goo.gl/novKX>, datum pristupanja 03.11.2012.

⁹ Njemački filozof egzistencijalizma. Jedan od najvećih filozofa XX vijeka

puteva ima poseban pravac, ali u istoj šumi. Često se ima utisak da su slični jedan drugom. Ali to je samo takav utisak. Drvari i šumari poznaju te puteve. Oni znaju šta znači biti na šumskom putu”, davajući šumskim putevima, između ostalih, i simbol vječitog „traženja smisla i življenja slobode“¹⁰ (Jean Paul Sartre, 1905-1980.)

Stavovi o uništavanju šuma u umjetnosti i kulturi

Attitudes about deforestation and forest degradation in the arts and culture

Veliki umovi su od najstarijih vremena opominjali na opasnost pustošenja prirode. „Po pravom poretku stvari, ako pravilno zaključujemo, svako zeleno drvo je mnogo vrijednije nego da je napravljeno od zlata ili srebra“¹¹, rekao je u dalekom XV vijeku Martin Luter (1483-1546.), vođa Protestanata. Ipak, ljudsko društvo je neminovno tijekom cijele svoje historije razaralo biljni svijet. Na putu ka širenju obradivih površina (koje je bilo jako intenzivno u Evropi baš u doba kada je živio Martin Luter) neophodnih za prehranjivanje sve većeg broja ljudi na Zemlji, najviše su stradali šumski ekosistemi. Sječa šuma je često bila neminovno rješenje. Problem je što se nerijetko išlo predaleko. Svjedoci tome su toponimi koji, nastali u vremenima kada su šumska prostranstva krasila određene predjele, nijemo opominju i potvrđuju moć ljudi nad prirodom koju mijenjaju i suzbijaju u skladu sa (često) trenutnim potrebama. Takav je slučaj sa mnogim mjestima u Hercegovini ali i sa Šumadijom, danas drugom žitnicom Srbije a nekada područjem poznatim po nepreglednim gustim šumama.

Briga i svijest o negativnom uticaju neplanskih sječa je postojala i kod drevnih civilizacija. Tako su prve odredbe o zabrani prekomjerne sječe šuma postojale kod starih naroda koji su naseljavali današnje teritorije Kine, Srednjeg i Bliskog Istoka i

Mediterrana. No ipak, ove zemlje su među prvima ostale bez šuma. U tim područjima sada vlada surova klima a nerijetko se mogu naći mjesta na kojima nije bilo kiše ni po stotinjak godina. Čini se da se obistinila opomena poglavice indijanskog plemena Seattle da će pohlepa bijelog čovjeka uništiti zemlju i ostaviti pravu pustoš.¹² Međutim, Teodor Ruzvelt (1858-1919.), jedan od predsjednika naroda kojem je ovo pismo bilo upućeno smatra slijedeće: „Da bi postojali kao nacija, da bi prosperirali kao država i da bi živjeli kao ljudi - moramo imati drveće“¹³.

U vremenima brzog industrijskog razvoja i narušavanja stabilnosti ekosistema, čovjek iz velikih urbanih centara sve više počinje osjećati skučenost prostora, buku, zagađenost vazduha, jednom riječju - obezprirođenost prostora i uvjeta u kojima živi i radi. Ovakvo psihološko i fizičko stanje ga je potaklo da se vrati prirodi. Tako se u periodu nastanka velikih gradova i povećanja urbane populacije, šuma počela koristiti i kao mjesto za odmor i rekreaciju. To je period kada su se javili i novi hortikulturni oblici (*park šume*) (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998). Prva šuma namijenjena rekreaciji stanovništva je

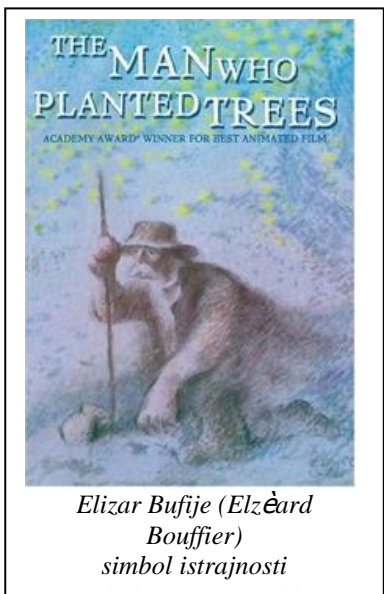
¹⁰ <http://goo.gl/2ZscC>, datum pristupanja 08.11.2012.

¹¹ <http://goo.gl/1Xvle>, datum pristupanja 05.11.2012.

¹² <http://goo.gl/ap0lh>, datum pristupanja 05.11.2012.

¹³ <http://goo.gl/sL8wF>, datum pristupanja 05.11.2012.

ustanovljena 1803. godine u Brambergu, kada je veliki šumski prostor predat stanovništvu tog grada na slodobno korištenje. Ovakve ideje su bile podržavane od strane istaknutih šumarskih stručnjaka tog doba (Neumeister, Hiffel, Wilbrandt) što je doprinjelo razvoju ideje o sociološkim funkcijama šume. U Njemačkoj, kao i u drugim zemljama Evrope su krajem XIX vijeka, doneseni zakoni o zaštiti prirode i šumskih područja od posebnog društvenog značaja (Schmithusen, 2003). Tako je David de Thoreau¹⁴ (1817-1862.), savremenik navedenih inicijativa u Evropi, prevideo potrebu prepoznavanja kulturoloških, estetskih i svih ostalih (materijalnih i nematerijalnih) socioloških funkcija šuma: „Svaki grad treba da ima park ili šumu, površine 500 ili više jutara, gdje niti jedna grana ne smije biti posječena radi ogrijeva. Šumu koja je u zajedničkom vlasništvu svih građana i koja služi za edukaciju i rekreaciju.“¹⁵ Takođe, ovo zapažanje navedenog autora je nagovijestilo i značajne promjene u šumarstvu. Od početaka XX vijeka, izučavanja se sve više usmjeravaju na sociološke i ekološke funkcije šume koje stoje u komplementarnom odnosu sa funkcijom materijalne proizvodnje. Zanimljivo je da je stručna literatura po pitanju sociološkog aspekta šume najintenzivnija poslije Drugog svjetskog rata a najveći broj radova na tu temu je objavljen u SAD i u razvijenim zemljama zapadne Evrope. Najveći broj radova na temu rekreacije u šumi objavljen je u visoko-urbaniziranim evropskim zemljama (Velika Britanija, Holandija, Danska) koje se ne ubrajaju u tipične „šumarske zemlje“ (COST Action E33). Što se tiče umjetničkih predstava šuma i šumarstva, ovo vrijeme je obilježio francuski književnik

Jean Giono svojom kratkom pripovjedkom „Čovjek koji je sadio drveće“ poznatom i pod naslovom „Čovjek koji je sadio nadu i ubirao sreću“. Iako za samog autora naizgled beznačajno dijelo, suštinski i simbolički se smatra jednim od značajnijih dijela iz tog doba koja se tiču šume i zaštite prirode općenito. Svjedok tome je i ekranizacija ove pripovjetke u formi animiranog filma (1987. godine) nagrađene Oskarom za najbolji animirani film i Zlatnom Palmom festivala u Kanu. Takođe, na Imdb portalu, jednom od najpopularnijih i najreferentnijih portala iz svijeta filma, ovaj film je na 4. mjestu na listi najznačajnijih kratkometražnih filmova u istoriji kinematografije.¹⁶ Priča je smještena u napuštene obronke Alpa u Provansi kojima hoda mladić željan samoće (Jean Giono). Lutajući ovim surovim predjelima nailazi na usamljenog čovjeka (Elizara Bufijea) koji će obilježiti naredne godine njegovog života. Neuki seljak koji je,

nakon što je izgubio suprugu i sina, odlučio da ode u planine i živi sam je imao ogromnu želju da vrati vegetaciju i život u ove surove predjele. Potpuno sam, sa svojih deset prstiju i jakom voljom on je sadio drveće. Vrativši se u isto mjesto nakon Drugog svjetskog rata, autor je samo po nazivu mogao biti siguran da je na istom mjestu koje je posjetio već davne 1910. godine. Volja jednog čovjeka je uspjela da od nekadašnje pustinje napravi

¹⁴ Jedan od vođa transcendentalizma, pokreta koji je u SAD-u iznjedrilo očuvanje prirode u formi koja je još uvijek aktuelna (proglašenje zaštićenih područja)

¹⁵ <http://goo.gl/2fNqh>, datum pristupanja 06.11.2012.

¹⁶ <http://goo.gl/mI0g6>, datum pristupanja 06.11.2012.

„edenski vrt“ kako ga naziva sam autor. Ono što ovu priču čini posebnom, pored njene nesumnjive alegorijske i simbolične vrijednosti, su i same okolnosti njenog nastanka. Autor je cijelog života uvjeravao čitaoce da je u pitanju istinita priča, čineći Elizara Bufijea, neukog seljaka, istinskom historijskom ličnošću. Međutim, autor je 1957. godine napisao: „Žao mi je što vas moram razočarati ali Elizar Bufije je fiktivan lik. Moj cilj je bio da privučem pažnju na drveće ili preciznije - da popularizujem pošumljavanje.“¹⁷ Imajući u vidu čitav društveno-politički kontekst početka i sredine XX vijeka, možemo sa pravom reći da je Elizar Bufije „Mali princ“ šumarstva i zaštite prirode bivajući česta inspiracija kasnijim samostalnim ili zajedničkim inicijativama širom svijeta.

Kao što je u cijeloj historiji odnosa čovjeka i šume teško prodrijeti u sve moguće materijalne i nematerijalne proizvode ovih zaista intenzivnih i raznovrsnih interakcija, tako je i današnje vrijeme obilježeno sebi svojstvenim odnosom čovjeka prema šumi. Nesumnjivo je današnji stav prema šumi uslovljen specifičnim okolnostima u kojima se nalazi moderni čovjek. Sa jedne strane, istraživanja socioloških funkcija šuma se intenziviraju. Sa druge strane, dinamične društvene promjene, demokratizacija društva i specifičan kulturološki kontekst, stvara podlogu za nastanak novih i inovativnih pravaca u umjetničkom iskazu odnosa čovjeka prema šumi. Jedan od najsvježijih umjetničkih izraza nastalih sa potrebom „oživljavanja“ gradskog sivila, učmalosti i surovo brzog stila življenja je *yarn bombing*. Ovaj urbani, i još uvijek okarakterisan kao ilegalan umjetnički pravac (tretiran slično kao i pisanje grafita), je zvanično nastao 2004.

godine. Pripadnici ovog pravca dizajniraju svoje kreacije pletivom jarkih boja koje kasnije uklapaju u već postojeće infrastrukturne elemente neke urbane sredine. Na taj način prostor biva „oživljen“ ili pak provokativno naglašen¹⁸. Jako puno instalacija ovakvog tipa nađe svoje mjesto na nekom drvetu, travnjaku pa čak i cijelom drvoredu. Nerijetko se mogu vidjeti i umjetni cvjetnjaci ali i umjetni behar na drveću.

Bez obzira na način na koji ovi umjetnici upotrebljavaju tehnike yarn bombing-a, poruka svih ovih radova je sasvim jasna. Današnji čovjek osjeća nedostatak prirodnih ljepota u svom okruženju kao i potrebu vraćanja prirodi.

Zaključak – CONCLUSION

Sagledavajući širi kontekst u kojem su nastala navedena umjetnička djela, nameće se pitanje razloga zbog kojih se čovjek odlučuje da šalje ovakve, nekada skrivene a nekada provokativne, poruke svom okruženju? Činjenica je da su vremena bajki, mitova i božanstava predstavljala maštom najbogatije kreacije ljudske fikcije. Međutim, iza svih

¹⁷ <http://goo.gl/mf0g6>, datum pristupanja 06.11.2012.

¹⁸ <http://goo.gl/0Atlc>, datum pristupanja 06.11.2012.

ovih predstava krio se zajednički razlog - strah, nesigurnost, nemoć čovjeka da se „bori“ sa prirodnim tajnama i neizvjesnostima. Raščlanjujući motive savremenog čovjeka na osnovne ljudske osjećaje, čini se da je strah i zabrinutost opet iskonska poruka koja se krije iza navedenih umjetničkih dijela. No, kada je u pitanju razlog ovog straha, čini se da je strah upućen ljudskoj zajednici i da nema nikakve veze sa, kako neki smatraju, već „ukroćenom“ prirodom koja posustaje pod grubom ljudskom čizmom. Na početku XXI vijeka naviru mnoga pitanja. Neka od njih su: Kakva će biti buduća interakcija čovjeka i šume? Koliko će taj odnos biti izbalansiran, prijemčiv i zasnovan na iskustvenom poimanju prirodnih pojava? I na kraju - koliko još Elizara Bufijea društvo treba da bi se čovjek vratio sebi? Jer, kako je rekao John Muir: „*Odlazak u šumu je povratak kući*“¹⁹.

Literatura - REFERENCES:

1. Gajić, Nenad, 2011: Slovenska mitologija, Izdavačka kuća Laguna, Beograd (<http://goo.gl/gMi0U>)
2. Heidegger, Martin, 2000: Šumski putevi, izdavačka kuća Plato, Beograd, str. 2
3. Korkut, Besim, 1412 H.g.: Kur'an sa prevodom, Kompleks Hadimu - 1 - Haremejni - š - Šerifejni - 1 - Melik, Sura As-saffat 37:62, str. 448.
4. Ljujić-Mijatović Tatjana, Mrdović Ana, 1998: Proizvodnja cvijeća i ukrasnog grmlja, Univerzitetska knjiga, Sarajevo, str. 31.
5. Mekić, F. 1998. Rasadnici i nasadi, Šumarski fakultet univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 374.
6. Musselman Lytton John, 2003: Trees in the Koran and the Bible, Unasylya 213, Vol. 54. str. 45, 46.
7. Schmithuesen Franz, 2003: The Global Revolution in Sustainable Forest Policy: A European Perspective, Pinchot Distinguished Lecture, str. 2-4.

Internet izvori:

- <http://goo.gl/yxNCm>, datum pristupanja 02.11.2012.
- <http://goo.gl/7ZN8s>, datum pristupanja 02.11.2012.
- <http://goo.gl/Lv8py>, datum pristupanja 02.11.2012.
- <http://goo.gl/QkdZx>, datum pristupanja 02.11.2012.
- <http://goo.gl/5m8vV>, datum pristupanja 02.11.2012.
- <http://goo.gl/novKX>, datum pristupanja 03.11.2012.
- <http://goo.gl/ap0Ih>, datum pristupanja 05.11.2012.
- <http://goo.gl/sL8wF>, datum pristupanja 05.11.2012.
- <http://goo.gl/1Xvle>, datum pristupanja 05.11.2012.
- <http://goo.gl/mI0g6>, datum pristupanja 06.11.2012.
- <http://goo.gl/mI0g6>, datum pristupanja 06.11.2012.
- <http://goo.gl/0Atlc>, datum pristupanja 06.11.2012.
- <http://goo.gl/YbFCK>, datum pristupanja 06.11.2012.
- <http://goo.gl/2fNqh>, datum pristupanja 06.11.2012.
- <http://goo.gl/2ZscC>, datum pristupanja 08.11.2012.

---

¹⁹ <http://goo.gl/YbFCK>, datum pristupanja 06.11.2012.

Slike instalacija yarn bombing umjetnika su preuzete sa slijedećih stranica:

- <http://goo.gl/W2UuR>, datum pristupanja 06.11.2012. (autor: nepoznat; lokacija: Denver, USA)
- <http://goo.gl/eWTe7>, datum pristupanja 06.11.2012. (autor: Marchal Mithouard; lokacija: nepoznata)
- <http://goo.gl/eWTe7>, datum pristupanja 06.11.2012. (B-Arbeiten project; lokacija: nepoznata)

Summary

With its review character, this paper intends to explain and analyze various types of artistic and cultural interpretations of forests as well as human-forest interactions. In a development of human thought and civilization, forest has been continuous source of inspiration, motivation and sort of mystic place with important impact on humans. For the first human beings, forests were the place from which they gathered the needed livelihood sources. This relationship had made forests as inevitable component of first religious and mystic expressions of humans. With the development of civilization, the physical distancing from forests in order to improve life-quality was unavoidable. But still, forest was the inspiration for material as well as immaterial art expressions, architecture, philosophy, folklore etc. Nowadays, artistic perception of forests is perpetuated and influenced with negative impacts of forest exploitations and mere need for natural environment. Once again, these facts had proved that estrangement from nature bring nothing else but hopelessness and isolation as one of the greatest scourges of modern society.